

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.04.2001, sp. zn. 32 Cdo 2584/98, ECLI:CZ:NS:2001:32.CDO.2584.1998.1

Číslo: 74/2001

Právní věta:

Také v době před 1. červnem 1996 platilo, že zástavní dlužníci zajišťující pohledávky vůči úpadci (osobnímu dlužníku) se po dobu trvání konkursu nemohli zprostit povinnosti plnit zástavním věřitelům jinak než poskytnutím plnění do konkursní podstaty (tím, že správci konkursní podstaty umožní zpeněžení zástavy, uhradí zajištěnou pohledávku nebo složí cenu zástavy). Správce konkursní podstaty pak byl oprávněn toto plnění po zástavních dlužnících vymáhat bez zřetele k tomu, zda zástavní věřitelé svou pohledávku vůči úpadci přihlásili do konkursu.

Prohlášením konkursu na majetek osobního dlužníka neztrácí zástavní věřitel aktivní věcnou legitimaci v řízení o žalobě proti zástavnímu dlužníku, za trvání konkursu však může jeho žalobní návrh uspět pouze s dodatkem, že uložené povinnosti se zástavní dlužník po dobu trvání konkursu zproští jen plněním do konkursní podstaty úpadce (osobního dlužníka).

Pokračoval-li soud v řízení a vydal-li rozhodnutí v době, v níž bylo řízení prohlášením konkursu přerušeno, je řízení předcházející vydání rozhodnutí postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Jestliže však účinky přerušování trvají (nevznesla-li k tomu oprávněná osoba návrh na pokračování v řízení tam, kde zákon dovoluje v řízení pokračovat), nemůže po dobu trvání konkursu v řízení pokračovat ani soud vyššího stupně (odvolací nebo dovolací soud), tím, že by na základě opravného prostředku rozhodnutí, které je uvedenou vadou postiženo zrušil.

Prohlášením konkursu na majetek osobního dlužníka se ani v době do 31. 5. 1996 nepřerušovalo řízení o žalobě zástavního věřitele proti zástavnímu dlužníku, jenž nebyl osobním dlužníkem.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 19.04.2001

Spisová značka: 32 Cdo 2584/98

Číslo rozhodnutí: 74

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

K r a j s k ý o b c h o d n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 29. 9. 1997 zamítl žalobu (podanou dne 23. 5. 1995), kterou se žalobkyně (IPB, a. s.) domáhala (srov. č. l. 1 – 2, č. l. 9 a č. l. 21), aby žalovaným bylo uloženo zaplatit jí společně a nerozdílně částku 19 078 197,66 Kč, z níž 19 025 031 Kč činila jistina a zbytek sedmnáctiprocentní úrok z prodlení z jistiny za dobu od 17. 5. 1995 do 23. 5. 1995, a požadovala i sedmnáctiprocentní úrok z prodlení z uplatněné jistiny za dobu od 24. 5. 1995 do zaplacení, s tím, že uspokojení tohoto plnění je žalobkyně oprávněna se domáhat pouze z výtěžku z prodeje označené nemovité zástavy, a to dvou pozemků, které jsou v podílovém spoluvlastnictví žalovaných, a že žalovaní jsou povinni toto uspokojení ze zástavy strpět. Soud prvního stupně dospěl po provedeném dokazování k závěru, že žalovaní jsou ve vztahu k označeným nemovitostem zástavními dlužníky žalobkyně (zástavní věřitelky), a to podle zástavní smlouvy, kterou žalobkyně se žalovanými uzavřela dne 5. 8. 1993, s účinky vkladu do katastru nemovitostí dnem 21. 10. 1993. Osobní dlužník žalobkyně z úvěrové smlouvy ze dne 16. 7. 1993 (V. spol. s r. o. “v likvidaci”) totiž svůj dluh řádně a včas neuhradil. Soud však poukázal na to, že v průběhu řízení (dne 10. 5. 1996) byl na majetek osobního dlužníka prohlášen konkurs. Z ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění zákona č. 94/1996 Sb., pak soud dovodil, že žalobkyně prohlášením konkursu ztratila aktivní věcnou legitimaci ve sporech proti “zástavcům”, kteří jsou osobami odlišnými od dlužníka.

K odvolání žalobkyně V r c h n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 1. 9. 1998 nepřipustil změnu žaloby tak, že žalovaní jsou povinni strpět uspokojení zástavního práva žalobkyně prodejem označených nemovitostí (bod I. výroku), potvrdil rozsudek soudu prvního stupně (bod II. výroku) a uložil žalobkyni zaplatit žalovaným na náhradě nákladů odvolacího řízení, na účet jejich zástupce, částku 106 750 Kč (bod III. výroku). Odvolací soud zdůraznil, že základní otázkou ve věci je posouzení vlivu prohlášení konkursu na majetek dlužníka z pohledávky, která je zajištěna zástavními právy, na procesní legitimaci žalobkyně, a tedy výklad ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Odkazuje na závěry formulované pod bodem XXXV. stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu, uveřejněného pod číslem 52/1998 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek (dále též jen “R 52/1998”), odvolací soud uzavřel, že odtud logicky vyplývá, že nemůže-li se podle těchto závěrů zástavce zprostit povinnosti ze zástavního práva plněním zástavnímu věřiteli (jehož osobní dlužník je v úpadku), nýbrž jen plněním správcí konkursní podstaty úpadce, nemůže mít zástavní věřitel ani legitimaci k vymožení plnění, jehož poskytnutím by povinnosti zástavce nemohly zaniknout.

Vzhledem k tomu, že v otázce, zda zástavní věřitel ztrácí aktivní legitimaci k výkonu zástavního práva proti zástavci, který není úpadcem, je-li prohlášen konkurs na majetek dlužníka, jehož závazky jsou takovým zástavním právem zajištěny, přisuzoval svému rozhodnutí po právní stránce zásadní význam, připustil proti němu odvolací soud dovolání (bod IV. výroku).

Žalobkyně (jednající zaměstnankyní vybavenou právníckým vzděláním) podala proti rozsudku odvolacího soudu včas dovolání, jež výslovně směřovala proti bodům I. až III. výroku rozsudku (srov. č. l. 71), namítajíc, že odvolací soud při svém rozhodování vycházel z nesprávného právního posouzení věci. Konkrétně dovolatelka namítá, že závěr o ztrátě její aktivní věcné legitimace ve sporu z ustanovení § 27 odst. 5 zákona o konkursu a vyrovnání neplyne, když toto ustanovení rovněž nedává správcí konkursní podstaty dostatečný titul k vymáhání plnění od zástavních dlužníků, neboť ten není nositelem hmotného práva vyplývajícího ze zástavní smlouvy. Úpravou obsaženou v ustanovení § 27 odst. 5 zákona o konkursu a vyrovnání měl zákonodárce na mysli komplexně upravit majetkové poměry úpadce vůči všem jeho věřitelům, jimiž se stávají i osoby zajišťující pohledávky vůči úpadci, pokud budou plnit do konkursní podstaty. Poskytnutím plnění ve prospěch podstaty se jejich pohledávka považuje za přihlášenou. Toto ustanovení však nelze vykládat tak, že v zájmu ochrany osob zajišťujících pohledávky vůči úpadci budou oslabena práva zástavních věřitelů v tom směru, že prohlášením konkursu přestane být zástavní věřitel nositelem hmotného práva, tedy ztratí

aktivní věcnou legitimaci v zahájeném sporu. Jestliže by konkurs měl mít vliv na již zahájená řízení, pak jen takový, aby nedošlo k oslabení práv těch, v jejichž prospěch byla platně zřízena. Zákon o konkursu a vyrovnání říká – pokračuje dovolatelka – že úpadce zůstává nositelem hmotných práv týkajících se majetku konkursní podstaty, ale nakládá s nimi namísto úpadce správce konkursní podstaty. Řízení o nárocích, které se týkají majetku patřícího do podstaty nebo které mají být uspokojeny z tohoto majetku, jejichž účastníkem je úpadce, se přerušují; dojde-li ke zrušení konkursu, pomínou jeho účinky a v řízení proti bývalému úpadci lze pokračovat. Odtud dovolatelka usuzuje, že řízení ve věci jejího návrhu mělo být přerušeno. Bude-li připuštěn výklad, podle něž zástavní věřitel může být v uvedeném případě uspokojen jen “přes konkursní podstatu, v jejíž prospěch je zástavní dlužník povinen plnit”, pak se správce konkursní podstaty dostane do pozice subjektu, který namísto zástavního věřitele vymáhá pohledávku do konkursní podstaty. V tom případě by mělo být v předmětném sporu namísto se zástavním věřitelem jednáno se správcem konkursní podstaty. Dovolatelka též klade otázku, jak po pravomocném zamítnutí její žaloby naložit s překážkou věci rozsouzené, pomínou-li účinky prohlášení konkursu. Dále dovolatelka uvádí, že obava z ponechání napadeného rozhodnutí v platnosti je násobena jejími zkušenostmi z praxe, když soudy zamítají žaloby konkursních správců vůči osobám zajišťujícím pohledávku za úpadcem dle § 27 odst. 5 zákona o konkursu a vyrovnání s odůvodněním, že nemá aktivní věcnou legitimaci ve sporu.

Dovolatelka rovněž upozorňuje, že rozhodnutí má negativní dopad z hlediska náhrady nákladů řízení, jelikož prohlášení konkursu je právní skutečnost nezávislá na její vůli. V závěru se dovolatelka ptá, zda ustanovení § 151f obč. zák., ve znění účinném od 1. září 1998 (podle něž se v odvolacím řízení domáhala změny žaloby) je použitelné i u správce konkursní podstaty a zda český právní řád vůbec umožňuje naplnit uhrazovací funkci zástavního práva, jestliže zástavní dlužník nesplní povinnost vyplývající ze zástavní smlouvy dobrovolně. Proto dovolatelka požaduje, aby Nejvyšší soud napadený rozsudek zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Žalovaní ve vyjádření mají napadený rozsudek za správný.

Podle části dvanácté, hlavy první, bodu 17. zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (to jest podle občanského soudního řádu, ve znění účinném před 1. lednem 2001).

Vzhledem k tomu, že (podle údajů z oddílu B, vložky č. 1351, obchodního rejstříku vedeného Městským soudem v Praze) s účinností od 19. 6. 2000 došlo k prodeji podniku dovolatelky ČOB, a. s., jednal Nejvyšší soud jako s dovolatelkou (žalobkyní) nadále s ČOB, a. s.

Jelikož konkurs na majetek osobního dlužníka (V., spol. s r. o. “v likvidaci”) byl prohlášen dne 10. 5. 1996, je pro další úvahy Nejvyššího soudu rozhodný především výklad ustanovení zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění zákonů č. 122/1993 Sb., č. 42/1994 Sb., č. 74/1994 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 224/1994 Sb. a č. 84/1995 Sb. (dále též jen “ZKV”).

Podle ustanovení § 13 odst. 5 ZKV platilo, že účinky prohlášení konkursu nastanou dnem vyvěšení usnesení na úřední desce soudu. Tímto dnem se dlužník stává úpadcem a likvidátor po dobu konkursu nevykonává svou působnost.

Podle ustanovení § 14 odst. 1 ZKV mělo prohlášení konkursu na majetek dlužníka mimo jiné i ten účinek, že oprávnění nakládat s majetkem podstaty přešlo na správce a pozdější právní úkony úpadce, týkající se tohoto majetku, byly vůči konkursním věřitelům neúčinné (písmeno a/), řízení týkající se nároků na oddělené uspokojení (§ 28) nebo na vyloučení věci z podstaty bylo možné

zahájit a v něm pokračovat jen proti správci (písmeno c/) a jiná řízení než uvedená pod písmenem c) se přerušovala. V těchto řízeních se však pokračovalo na návrh správce, úpadcova odpůrce nebo nerozlučného účastníka řízení. Úpadce mohl tento návrh podat jen, neučinil-li tak správce ve lhůtě určené soudem (písmeno d/).

Nejvyšší soud se nejprve - vzhledem k výslovné námitce dovolatelky v uvedeném směru - zabýval otázkou, zda prohlášením konkursu na majetek osobního dlužníka bylo řízení vskutku přerušeno. V případě kladné odpovědi, by totiž okolnost, že soud nižšího stupně v přerušovém řízení (nesprávně) pokračoval a o věci přesto rozhodl, zakládala dle standardní rozhodovací praxe Nejvyššího soudu vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (shodně srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 1997, sp. zn. 2 Cdo 434/96, uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 4, ročník 1997, pod číslem 31, jakož i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2000, sp. zn. [20 Cdo 340/2000](#), uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 11, ročník 2000, pod číslem 122).

Princip, podle něž po dobu přerušování řízení, to jest ode dne, kdy nastaly účinky prohlášení konkursu na majetek účastníka řízení, do dne, kdy byl oprávněným subjektem podán návrh na pokračování v řízení tam, kde to zákon umožňuje, se nekonají jednání a neběží lhůty (srov. § 3 odst. 1 zákona a § 111 odst. 1 o. s. ř.) a soud v řízení nesmí vydat žádné rozhodnutí, včetně usnesení o zastavení řízení (odvolacího, dovolacího) pro zpětvzetí žaloby (odvolání, dovolání) nebo např. usnesení o znalečném, o nákladech řízení, o soudním poplatku apod., ani učinit jiný úkon (srov. R 52/1998, bod XXIV, str. 190 /366/, poslední odstavec odůvodnění nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2000, sp. zn. [20 Cdo 1828/2000](#), uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 2, ročník 2001, pod číslem 27), platí ovšem i pro soud vyššího stupně (odvolací soud, dovolací soud) v rámci instančního přezkumu rozhodnutí, které bylo soudem nižšího stupně přes výše uvedené (nesprávně) vydáno. Jinak řečeno, v případě závěru, že prohlášením konkursu na majetek dlužníka způsobilo ze zákona přerušování řízení v této věci, a že účinky přerušování trvají (že příslušná osoba nevznesla návrh, s jehož podáním zákon spojuje možnost v řízení pokračovat), by dovolací soud nemohl z uvedené vady řízení vyvodit příslušné procesní důsledky, neboť ve vydání jakéhokoliv rozhodnutí by mu bránila právě skutečnost, že řízení je ze zákona přerušeno.

Oproti právnímu stavu, který zde je od 1. června 1996 (kdy podle svého článku I., bodu 35. nabyt účinnosti zákon č. 94/1996 Sb., kterým se mění a doplňují zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání /živnostenský zákon/, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů), ustanovení § 14 odst. 1 písm. c) a d) ZKV výslovně neurčovala, že prohlášením konkursu se ze zákona přerušují jen řízení, jejichž účastníkem je úpadce (srov. dnešní dikci § 14 odst. 1 písm. c/). Nicméně jiný výklad ani tehdy nepřicházel a nepřichází v úvahu. Ani účelem zákona ani cílem konkursu (srov. § 1 odst. 1 a § 2 odst. 3 ZKV), případně obsahem dalších úpadkových norem totiž nelze z logického hlediska odůvodnit výklad, podle kterého by se v rozhodné době na jedné straně dnem prohlášení konkursu na majetek dlužníka přerušovala (s výjimkou popsanou v § 14 odst. 1 písm. c/ ZKV) všechna řízení, týkající se majetku konkursní podstaty nebo nároků, jež z něj měly být uspokojeny, včetně řízení, jichž se úpadce neúčastnil, a na druhé straně by bylo možné prosadit pokračování jen těch řízení, jichž se úpadce účastní (srov. dikci § 14 odst. 1 písm. d/, věty druhé, pojednávající o návrhu "úpadcova odpůrce", /úpadcova/ "nerozlučného společníka" či úpadce samotného). Lze tedy uzavřít, že řízení v této věci prohlášením konkursu na majetek osobního dlužníka dovolatelky (zástavního věřitele) přerušeno nebylo a tato okolnost standardnímu dovolacímu přezkumu nebrání. Na tomto základě neobstojí ani závěr, že v řízení týkajícím se nároků na oddělené uspokojení (jímž je i toto řízení) by dnem prohlášení konkursu na majetek dlužníka vstoupil na místo dosavadních žalovaných (zástavních dlužníků) a v řízení pokračoval správce konkursní podstaty (srov. opět § 14 odst. 1 písm. c/ ZKV).

Dále se Nejvyšší soud zabýval přípustností podaného dovolání.

Dle § 236 odst. 1 o. s. ř. dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští.

Žalobkyně dovolání výslovně směřovala i proti těm výrokům napadeného rozsudku, jimiž odvolací soud nepřipustil změnu žaloby (bod I. výroku) a rozhodl o nákladech řízení před soudem prvního stupně (část bodu II. výroku) a o nákladech odvolacího řízení (bod III. výroku). Tyto výroky, ač jsou součástí rozsudku, mají povahu usnesení, takže Nejvyšší soud přípustnost dovolání proti nim poměřoval ustanoveními § 237, § 238a a § 239 o. s. ř.

Vady řízení ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 o. s. ř., k nimž je dovolací soud povinen přihlížet z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.) a jejichž existence činí zmatečným (s výjimkami zakotvenými v ustanovení § 237 odst. 2 o. s. ř.) každé rozhodnutí odvolacího soudu, dovoláním namítány nejsou a z obsahu spisu se rovněž nepodávají. Podle ustanovení § 238a odst. 1 písm. a) o. s. ř. pak není dovolání přípustné proto, že uvedené výroky nemají povahu měnicího usnesení a nelze je podřadit ani případům vyjmenovaným v § 238a odst. 1 o. s. ř. pod písmeny b) až f). Podmínky stanovené v § 239 o. s. ř. daná věc rovněž nesplňuje, neboť tyto výroky nejsou usneseními ve věci samé a v bodech I. a III. výroku nejde ani o potvrzující usnesení odvolacího soudu.

Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), dovolání v tomto rozsahu podle § 243b odst. 4 a § 218 odst. 1 písm. c) o. s. ř. odmítl, zrušil rozsudky soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Dovolání proti výroku rozsudku odvolacího soudu, jímž byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé, je přípustné podle § 239 odst. 1 o. s. ř. a je i důvodné. Nejvyšší soud proto rozsudky soudů obou stupňů ve výrociích o věci samé a v závislých výrociích o nákladech řízení zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Argumentem nesprávného právního posouzení věci dovolatelka vystihuje dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř., jeho prostřednictvím lze dovolacímu soudu vytýkat, že jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci, přičemž svými námitkami zpochybňuje řešení právě těch otázek, pro něž bylo dovolání výrokem napadeného rozsudku připuštěno, a na nichž toto rozhodnutí vsutku spočívá.

Jelikož existenci vad řízení dle § 237 odst. 1 o. s. ř. (dovoláním nenamítaných) vyloučil Nejvyšší soud již dříve a dovolatelka netvrdí ani existenci jiných vad řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí a ke kterým je Nejvyšší soud u přípustného dovolání v intencích § 242 odst. 1 a 3 o. s. ř. rovněž povinen přihlídnout z úřední povinnosti, soustředil se Nejvyšší soud na řešení dovoláním zpochybněných právních otázek.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Ke dni prohlášení konkursu na majetek osobního dlužníka (k 10. 5. 1996) zákon o konkursu a vyrovnání ustanovení § 27 odst. 5 v podobě, jež byla předmětem výkladu soudů obou stupňů neobsahoval (bylo do něj vtěleno až novelou provedenou s účinností od 1. června 1996 zákonem č. 94/1996 Sb.).

Podle ustanovení § 27 odst. 5 ZKV, ve znění účinném od 1. června 1996, pak platilo, že od osob, které zajišťují pohledávky vůči úpadci (ručitelé, osobně ručící společníci apod.), si správce vyžádá a vymáhá plnění ve prospěch podstaty; jakmile je toto plnění poskytnuto, stane se pohledávka této

osoby pohledávkou v konkursu, aniž by bylo třeba ji přihlásit.

Z této dikce zákona vyšel ve svém rozhodnutí soud prvního stupně. V době, kdy o věci rozhodoval odvolací soud, doznalo ustanovení § 27 odst. 5 ZKV další změny, když novelou provedenou s účinností od 1. dubna 1998 zákonem č. 12/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, bylo jeho dosavadní znění nahrazeno textem, podle kterého “od osob, které zajišťují pohledávky vůči úpadci, si správce vyžádá a vymáhá plnění ve prospěch podstaty; jakmile je toto plnění poskytnuto, stane se pohledávka této osoby pohledávkou v konkursu, aniž by bylo třeba ji přihlásit. Ustanovení tohoto odstavce neplatí, jde-li o ručitele”.

Úkolem Nejvyššího soudu v první řadě bylo určit, zda závěry odvolacího soudu mohly vskutku nalézt oporu v textu zákona, jenž nabyl účinnosti až po dni prohlášení konkursu na majetek osobního dlužníka dovolatelky. Za tím účelem bylo zapotřebí zkoumat především účinky přechodných ustanovení obou citovaných novel.

Článek V zákona č. 94/1996 Sb. se - v bodě 2 - samostatně zabýval toliko přihláškami pohledávek; jinak - v bodě 1 - pro všechny další změny toliko obecně konstatoval, že tento zákon platí i pro řízení zahájená před jeho účinností, že však právní účinky úkonů, které nastaly dříve, zůstávají zachovány.

Také článek II zákona č. 12/1998 Sb. se změnou § 27 odst. 5 výslovně nezabýval, takže časové účinky této změny bylo opět nutné odvodit - dle bodu 1 tohoto článku - ze zásady, podle které “tento zákon platí i pro řízení zahájená před jeho účinností; právní účinky úkonů, které nastaly dříve, zůstávají zachovány”.

Nejvyšší soud pak již v R 52/1998 (pod bodem XII, str. 180 /356/) vysvětlil, že ustanovení článku V bodu 1 zákona č. 94/1996 Sb. vyjadřuje tradiční zásadu procesního práva o časových mezích procesních zákonů. Z povahy procesního práva plyne, že změny, které přináší procesní právo nové, mohou působit výlučně ode dne nabytí účinnosti nového zákona, a to i pro řízení, jež byla zahájena před jeho účinností. Účinky procesních úkonů účastníků i soudu, které s nimi spojovala či nespojovala dřívější procesní úprava, však zůstávají zachovány; tyto úvahy jsou plně použitelné i pro interpretaci bodu 1 článku II zákona č. 12/1998 Sb.

K přesnému postihu změn zákona o konkursu a vyrovnání (v § 27) z hlediska jejich časových účinků je ovšem zapotřebí si především položit otázku, jaká práva a povinnosti stíhaly účastníky právního vztahu založeného zástavní smlouvou v době, kdy tento zákon práva a povinnosti osob zajišťujících pohledávky vůči úpadci neupravoval výslovně.

Podle ustanovení § 1 odst. 1 ZKV ve znění, jež se od přijetí zákona nezměnilo, účelem tohoto zákona je uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku.

Dle ustanovení § 2 odst. 3 ZKV ve znění, které platilo až do 1. května 2000 (s tím, že v době do 30. června 1994 šlo o § 2 odst. 2), cílem konkursu nebo vyrovnání je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů z dlužníkovy majetku.

Pro konkursní řízení je typické, že je zde více věřitelů, kteří uplatňují více majetkových nároků společně (v jediném řízení) vůči jedinému dlužníku, a kteří se z dlužníkovy majetku (případně z majetku, na nějž se pro tyto účely hledí, jako na dlužníkův majetek, ač je vlastnický připsán osobám jiným) uspokojí poměrně. Podstatu konkursního řízení ostatně vystihuje samo slovo “konkurs”, jež pochází z latinského termínu “concursum creditorum”, odrážejícího fakt, že jde o souběh věřitelů formou přihlašování pohledávek za účelem jejich uspokojení z konkursní podstaty. Tomu odpovídá též definice účastenství v konkursním řízení (srov. § 7 ZKV), která se ve fázi konkursu začínající

dnem prohlášení konkursu na majetek dlužníka vztahuje na věřitele, kteří přihlásili své pohledávky do konkursu (srov. dále R 52/1998, bod XVIII, str. 183-184 /359-360/). Má-li být v tomto rámci naplněn účel zákona o konkursu a vyrovnání a cíl konkursu, pak nemůže po prohlášení konkursu dojít (nestanoví-li zákon výslovně jinak) k uspokojení pohledávek úpadcových věřitelů jinak než prostřednictvím konkursu, a to bez zřetele k tomu, zda pohledávky budou zcela nebo zčásti uhrazeny až prostřednictvím rozvrhu (§ 30 ZKV) nebo (např. jako pohledávky za podstatou) již v průběhu konkursního řízení (srov. 31 odst. 1 ZKV). Proto také zákon o konkursu a vyrovnání na dalších místech označuje plnění, jichž by se (nad rámec v něm výslovně vymezený) po prohlášení konkursu dostalo od dlužníka jen některým věřitelům, za právně neúčinná nebo odporovatelná a zabraňuje tomu, aby si věřitelé vynutili úhradu svých pohledávek v soudních sporech mimo konkurs (srov. např. § 14 odst. 1 písm. a), c), d) a e), § 15 a § 16 ZKV, ve znění účinném ke dni 10. květnu 1996); takovým jednáním by totiž bylo mařeno částečné uspokojení pohledávek ostatních věřitelů.

Výjimkou v uvedeném směru nejsou ani věřitelé s nároky na oddělené uspokojení pohledávek ("oddělení věřitelé"), mezi něž patří i věřitelé pohledávek zajištěných zástavním právem (srov. § 28 odst. 1 a § 31 odst. 1 ZKV, ve znění účinném ke dni 10. květnu 1996). Přestože zákon o konkursu a vyrovnání v rozhodném období přiznával odděleným věřitelům právo, aby jejich pohledávka byla i před rozvrhem uspokojena z výtěžku prodeje věci na níž vázne zástavní nebo zadržovací právo, stíhala (a dosud stíhá) i tyto věřitele povinnost přihlásit pohledávku do konkursu. Opačný postup by opět vedl k popření cíle konkursu, neboť by ve svém důsledku - proto, že pohledávku, která není přihlášena, ač má být uspokojena z majetku konkursní podstaty, nelze přezkoumat (srov. § 21 odst. 1 ZKV, ve znění účinném ke dni 10. květnu 1996) a tedy ani účinně popřít její pravost, výši nebo pořadí, včetně popření práva na oddělené uspokojení (§ 21 odst. 2, § 23 a § 24 ZKV) - krátil práva ostatních konkursních věřitelů co do možnosti docílit tímto popřením lepšího poměrného uspokojení svých (řádně zjištěných) pohledávek. Věřitel, který nepřihlásil svou pohledávku do konkursu, ač tuto povinnost měl, nemůže být po dobu trvání konkursu uspokojen z majetku konkursní podstaty. Zpeněžení tohoto majetku v konkursu pak od přijetí zákona o konkursu a vyrovnání mělo (bez zřetele k tomu, že výslovná úprava v dotčeném směru byla do zákona o konkursu a vyrovnání vtělena až zákonem č. 94/1996 Sb.) za následek zánik práv na oddělené uspokojení na tomto majetku váznoucích, včetně zániku zástavních práv věřitelů, kteří své zajištěné pohledávky do konkursu vůbec nepřihlásili (srov. i R 52/1998, bod XXXVI, str. 206 /382/, in fine). Jiná interpretace by byla v rozporu se zásadami popsanými výše jako ty, které zajišťují účinnou ochranu věřitelů dlužníka, jenž se ocitl v konkursu.

Zbývá určit, jak realizaci práva zástavního věřitele na oddělené uspokojení v konkursu ovlivňuje fakt, že zástavním dlužníkem je osoba odlišná od úpadce (osobního dlužníka). Ustanovení § 28 zákona o konkursu a vyrovnání ani v rozhodné době nečinilo rozdílu ve způsobu uspokojení zástavních práv oddělených věřitelů podle toho, zda je zástava ve vlastnictví úpadce nebo jiné osoby. Z pohledu daného zajišťovacího institutu je to plně logické, neboť zástavní právo je tzv. právem věcným, které nepůsobí jen mezi zástavcem a zástavním věřitelem, nýbrž i vůči třetím osobám. Umožňuje proto, aby zástavní věřitel dosáhl uspokojení své pohledávky ze zástavy i tehdy, změní-li se po vzniku zástavního práva vlastník zastavené věci. Při realizaci uhrazovací funkce zástavního práva je zástava majetkem sloužícím ke krytí dlužníkovy závazku bez zřetele k tomu, že dlužník mezitím za podmínek, za nichž zástavní právo zůstává zachováno, vlastnictví zástavy pozbyl, nebo že vlastníkem zástavy nikdy ani nebyl; (jen) v tomto smyslu se na zástavu pohlíží jako na majetek (osobního) dlužníka. Plnému prosazení cíle konkursu (srov. opět § 2 odst. 3 ZKV) i zde odpovídá, že plnění zástavního dlužníka odlišného od osobního dlužníka, který je v konkursu, se může za trvání konkursu (s účinky řádného splnění dluhu ze zástavní smlouvy) dostat zástavnímu věřiteli jen prostřednictvím konkursu (postupem dle § 28), i to jen v případě, že zástavní věřitel svou pohledávku v konkursu řádně přihlásil. Jinak řečeno, je-li osobní dlužník v konkursu, zproští se zástavní dlužník povinnosti plnit (uspokojit zástavního věřitele v rozsahu zajištění ze zástavy) jen tím, že plní ve prospěch podstaty

(vedle toho, že správci konkursní podstaty umožní zpeněžení zástavy, typicky tak, že - ve smyslu ustanovení § 151g obč. zák., ve znění účinném před 1. lednem 2001 a § 170 obč. zák., ve znění účinném od tohoto data - uhradí zajištěnou pohledávku nebo /převyšuje-li zajištěná pohledávka cenu zástavy/ složí cenu zástavy). Lze-li i na základě ustanovení zákona o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném do 31. května 1996, dovodit povinnost zástavního dlužníka jako osoby, jejíž majetek zajišťuje pohledávku vůči úpadci, plnit ve prospěch konkursní podstaty, plyne odtud i oprávnění správce konkursní podstaty splnění této povinnosti vymáhat.

Úpravou vtělenou do ustanovení § 27 odst. 5 zákona o konkursu a vyrovnání od 1. června 1996 tedy zákon o konkursu a vyrovnání po obsahové stránce nedoznal změn, když v tomto ustanovení formulovaná práva a povinnosti byla - jak rozvedeno výše - pro dobu před 1. červnem 1996 dovoditelná výkladem, včetně závěru, že jakmile zástavní dlužník poskytne odpovídající plnění ve prospěch konkursní podstaty, stane se jeho pohledávka pohledávkou v konkursu, aniž by bylo třeba ji přihlásit. Změna § 27 odst. 5, provedená s účinností od 1. dubna 1998 zákonem č. 12/1998 Sb., již na obsah posuzovaného právního vztahu žádný vliv neměla, neboť jejím prostřednictvím byla toliko výslovně uplatněna výjimka pro ručitele, mezi něž zástavní dlužník nepatří.

Vzhledem k tomu, že v dotčeném rozsahu ustanovení § 27 odst. 5 (ať již ve znění účinném od 1. června 1996 nebo ve znění účinném od 1. dubna 1998) výslovně pojmenovává již dříve existující práva a povinnosti osob zajišťujících pohledávky vůči úpadci, odvolací soud v intencích článku V bodu 1 zákona č. 94/1996 Sb. i článku II bodu 1 zákona č. 12/1998 Sb. nepochybil, jestliže z něj ve svých úvahách vyšel.

Dovolatelka se proto mýlí, usuzuje-li, že správce konkursní podstaty nebyl ve smyslu § 27 odst. 5 ZKV, ve znění účinném od 1. června 1996 (jakož i podle zákona o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném před tímto datem), oprávněn vymáhat plnění od zástavních dlužníků (potud odvolací soud též správně odkázal na závěry formulované v R 52/1998 pod bodem XXXV, od nichž Nejvyšší soud nevidí důvodu se odchýlit ani v této věci). Ve světle výše řečeného ovšem neobstojí závěr odvolacího soudu o tom, že nemožnost zástavního dlužníka zprostit se po prohlášení konkursu povinnosti ze zástavního práva plněním zástavnímu věřiteli (jehož osobní dlužník je v úpadku), nýbrž jen plněním správci konkursní podstaty úpadce, způsobuje bez dalšího nedostatek aktivní věcné legitimize zástavního věřitele ve sporu.

Již v rámci úvah o možném přerušení řízení Nejvyšší soud vysvětlil, že prohlášení konkursu na majetek osobního dlužníka nevytváří procesní překážku pro pokračování řízení o plnění ze zástavy mezi zástavním věřitelem jako žalobcem a zástavním dlužníkem, jímž je osoba odlišná od osobního dlužníka, jako žalovaným. Zástavnímu věřiteli nelze za dané situace zabránit v tom, aby si pro případ, že pomínou účinky konkursu aniž by došlo ke splnění povinnosti ze zástavního práva zástavním dlužníkem, zajistil vůči této osobě odpovídající exekuční titul. Ke ztrátě aktivní věcné legitimize zástavního věřitele zde nedochází, nýbrž - v důsledku účinků, jež má prohlášení konkursu na majetek (osobního) dlužníka na práva a povinnosti zástavního dlužníka k zástavnímu věřiteli - může žalobní návrh (tzv. petit) po dni prohlášení konkursu uspět jen s dodatkem, že uložené povinnosti se zástavní dlužník po dobu trvání konkursu zprostit jen plněním ve prospěch konkursní podstaty úpadce (osobního dlužníka). Povinnost plnit ve prospěch konkursní podstaty přitom zástavního dlužníka takto stihá i v případě, že zástavní věřitel svou zajištěnou pohledávku do konkursu vůbec nepřihlásil (obdobně srov. opět R 52/1998, bod XXXV, str. 205 /381/). Právo, aby mu bylo zástavním dlužníkem plněno na úhradu jeho pohledávky vůči osobnímu dlužníku (úpadci) totiž zástavnímu věřiteli i po prohlášení konkursu na majetek osobního dlužníka trvá, leč příslušného plnění se mu může dostat jen prostřednictvím konkursní podstaty, v jejíž prospěch je zástavní dlužník povinen plnit bez zřetele k tomu, že plnění nevymáhá přímo správce konkursní podstaty. Právní posouzení věci odvolacím soudem tudíž správné není.

Obecně dále platí, že za trvání konkursu na majetek osobního dlužníka nemůže uspět žalobní návrh, který požadavek, aby zástavní dlužník plnil za trvání konkursu do konkursní podstaty, neobsahuje. Skutečnost, že by zástavní dlužník byl přesto zavázán k plnění zástavnímu dlužníku bez označeného dodatku, by jednak znemožňovala – se zřetelem k ustanovení § 14 odst. 1 písm. e) ZKV, ve znění účinném od 1. června 1996 – provést za trvání konkursu výkon rozhodnutí postihující zástavu, jednak by v případě, že by zástavní dlužník za trvání konkursu podle takového rozhodnutí plnil zástavnímu věřiteli dobrovolně (tím, že mu uhradí zajištěnou pohledávku nebo /převyšuje-li zajištěná pohledávka cenu zástavy/ složí cenu zástavy), zástavního dlužníka nezbavovala povinnosti plnit ve prospěch podstaty. Naopak jediným způsobem plnění, jehož prostřednictvím by za trvání konkursu zástavní dlužník dostal svým povinností, by i tak bylo plnění do konkursní podstaty.

Z uvedených důvodů proto Nejvyšší soud, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadený rozsudek v potvrzujícím výroku ve věci samé a v závislých výrocích o nákladech odvolacího řízení zrušil; jelikož důvody, pro něž zrušil rozhodnutí odvolacího soudu, se vztahují i na rozsudek soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud v plném rozsahu i jej a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1, 2 a 5 o. s. ř.). Pro výsledek sporu bude v další fázi řízení rozhodná i odpověď na otázku, zda žalovaní již příslušné plnění do podstaty poskytli.